

РЕЦЕНЗІЇ

© Павло ГАЙ-НИЖНИК

РЕЦЕНЗІЯ

На книгу: «За край і волю, за нації долю!»: дослідження, документи, свідчення / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс; Ін-т історії України НАН України, Редкол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К., 2017. – 324 с.

Сьогодні проблематика українського визвольного руху другої чверті ХХ ст. перебуває у фарватері інтересів вітчизняної наукової спільноти, адже ці питання наразі є найбільш контроверсійними серед українського суспільства. Жодна інша темарія не викликає такої жвавої полеміки як серед пересічних громадян, так і серед професійних істориків, зокрема, й на міжнародних науково-дискусійних майданчиках, що вже робить її феноменом вітчизняної історії.

Проблема передусім викликана тим, що впродовж більш

ніж семи десятиліть українцям ззовні були нав'язані установки, покликані стерти відмінності між поневоленими Росією народами, з метою творення єдиного радянського етносу та зміцнення тоталітарної системи. Для цього слід було перш за все спотворити, тобто привести до відповідних стандартів, або радянізувати національну історію й культуру, принизити значення національних меншин СРСР щодо «великого російського народу».

Сприяти цьому процесу була покликана створена радянськими істориками (які на той час перетворилися з науковців, що не мають скеровуватися ідеологією, на обслугу правлячого режиму) по закінченню Другої світової війни й продюсована компартійною пропагандою міфологема «Великої Вітчизняної війни», що тяжіла в радянському соціумі аж до розпаду СРСР (а в деяких пострадянських

країнах тяжіє й донині). Саме ця «псевдоісторична» інформаційна модель стала підмурівком радянської «націєтворчої» ідеї. Зокрема, саме перемогою у війні радянська історіографія пояснювала всі подальші «досягнення» радянського народу на теренах країни та його «звершення» у планетарному масштабі.

Звичайно, що у такому баченні історичних подій для народів, що зі зброєю в руках відстоювали своє право на незалежність, відводилося місце виключно як колаборантів, зрадників і злочинців. У такий спосіб у національній пам'яті українців радянський тоталітаризм намагався спотворити саму суть визвольної боротьби, затаврувати її представників, а це сотні тисяч людських доль.

Нині вітчизняні науковці, в умовах еволюційного поступу історієписання, позбавленого ідеологічного навантаження та ґрунтованого на демократичних принципах розвитку суспільства, дійшли думки, що проблематика українського визвольної боротьби виходить далеко за межі Другої світової війни й лежить у площині тяглості українського державотворення. Цей, без перебільшення, найстрашніший катаклізм в історії людства щодо українського самостійницького руху 1920 – 1950-х рр. виступав лише тим чинником, який пришвидшив збройний виступ українського народу, адже цей час, коли, здавалося, сталий світовий порядок за короткий проміжок зазнав повної руйнації, сприяв появі нових країн і перетворенню бездержавних націй з об'єктів на суб'єктів міжнародного права.

Проте, на жаль, серед українського соціуму панує бачення історії національно-визвольної боротьби лише як сегменту Другої світової, як відповідь на радянський та німецький окупаційний режим в Україні, й в найкращому разі акцентується на антирадянському, антинімецькому та антипольському векторах боротьби Української повстанської армії. Така ситуація пов'язана з тим, що утруднений доступ до архівосховищ та інші об'єктивні причини, як-то: елементарний брак часу, бюрократичні процедури тощо, змушують пересічних громадян звертатися до пошуків альтернативних інформаційних ресурсів. І тут на перший план виходять музейні установи, які, на відміну від світової павутини, презентують на широкий загал першоджерело.

Пропонована науково-документальна праця «"За край і волю, за нації долю!": дослідження, документи, свідчення», яка покликана сприяти зміні історичного світогляду серед українського суспільства, є однією зі спроб сучасних українських дослідників об'єктивно, спираючись на значний комплекс джерел, висвітлити сторінки української визвольної боротьби 20 – 50-х рр. ХХ ст.

На нашу думку, вдалою є архітектоніка видання, адже розвідки провідних науковців у цій царині, які дають змогу глибше зрозуміти сутність української визвольної боротьби й комемораційних практик у сучасному українському суспільстві, підкріплені потужним масивом першоджерел, що вміщені в документальній його частині. Вперше введені до широкого наукового обігу документи з колишнього ділового архіву Андрія Михалевича, одного з провідних діячів ОУН на Волині, видаються безцінними щодо подальших студій цієї проблематики, адже це унікальне повстанське документальне зібрання, що пройшло

шлях від цілковитого засекречення, цілеспрямованого нищення до тривалого відновлення й повернення для української історії, нині дозволяє поглянути на український визвольний рух зсередини повстанського середовища. Ілюстрований матеріал, що репрезентує фондову скарбницю Національного музею історії України у Другій світовій війні, дозволяє ознайомитися з непересічними життєписами представників визвольної боротьби, покладених на вівтар боротьби за Українську державу, побачити повстанський побут тощо.

Окремої уваги заслуговує науковий апарат книги. Читачу, який ознайомиться з документальним та ілюстрованим блоками, у пригоді стане іменний, географічний покажчик та список умовних скорочень. Підсилюють наукову цінність короткі біографи представників українського націоналістичного підпілля та повстанського руху, короткі коментарі до світлин.

Хоча зазначена праця далеко не вичерпує всіх проблем української визвольної боротьби 20 – 50-х рр. ХХ ст., проте вона стимулює сучасних дослідників до подальшого поглибленого наукового студіювання з вищезазначеної проблематики. А перед авторським колективом постає завдання подальших наукових розвідок у цьому напрямі, створення наукового доробку, що стане у пригоді не лише науковцям, але всім, хто не байдужий до історичного минулого нашої Батьківщини.